

معرفی گیاهان دارویی جبالبارز شمالی، استان کرمان

مهدی احمدیوسفی^{۱*}، مهدیه امیری نژاد^۲، مهدی محمدی^۳، وحید سنجرى^۴
۱- پژوهشیار دانشگاه جیرفت
۲- استادیار گروه زراعت، دانشگاه جیرفت
۳- دانش آموخته بیوتکنولوژی کشاورزی از دانشگاه تحصیلات تکمیلی و صنعتی کرمان
۴- دانش آموخته داروسازی از دانشگاه علوم پزشکی کرمان
m.ahmadyousefi1@gmail.com

نتایج و تحلیل

در این پژوهش تعداد ۲۵ گونه گیاهی بخش جبالبارز شمالی از توابع شهرستان جیرفت مورد مطالعه کتابخانه‌ای قرار گرفت. که به تفکیک نام علمی، نام فارسی، فرم زیستی، دوره زندگی، اندام مورد استفاده، کورتیپ و خواص دارویی تعیین گردید. مقایسه شکل زیستی گیاهان در چگونگی گذر از شرایط نامساعد در منطقه مورد مطالعه نشان می‌دهد که فرم‌های زیستی همی کریپتوفیت با ۶۴ درصد (۱۶ گونه)، ژئوفیت‌ها با ۱۶ درصد (۴ گونه)، تروفیت‌ها و کامفیت‌ها هر کدام با ۴ درصد (۲ گونه) از مهم‌ترین اشکال بیولوژیک منطقه هستند. از نظر عمر رویشی ۹۶ درصد چندساله (۲۳ گونه) و ۸ درصد یکساله (۲ گونه) می‌باشند. بررسی طیف جغرافیایی گیاهان دارویی منطقه نشان می‌دهد ۵۲ درصد به ناحیه رویشی ایرانی - تورانی، ۴۰ درصد عناصر مشترک ایرانی - تورانی / اروپا - سبیری، و ۸ درصد عناصر مشترک ایرانی - تورانی / مدیترانه‌ای تعلق دارند. از لحاظ قسمت‌های مورد استفاده گونه‌های گیاهی، قسمت‌های مختلف برگ‌ها، سرشاخه‌های گلدار، گل‌ها، ریشه‌ها (غده، ریزوم، پیاز) میوه‌ها (دانه‌ها) برای درمان و مصارف سنتی استفاده می‌شود که از این میان بیشترین مربوط به برگ و گل است. شکل زیستی هر گونه در هر اجتماع گیاهی متفاوت است که همین اختلاف، مبنای ساختار اجتماعات گیاهی به شمار می‌رود (مبین، ۱۳۶۰). شکل زیستی همی کریپتوفیت با سهم ۶۴ درصد فراوان‌ترین گونه دارویی منطقه را تشکیل داده‌اند. تنوع گونه‌ای بالای همی کریپتوفیت‌ها در منطقه که به دلیل آب و هوای سرد منطقه است سبب مقاومت بالای گیاهان در برابر شرایط دمای سرد می‌شود (احمدی و همکاران، ۱۳۹۱) بنابراین فرصت برای رشد و احیای گونه‌های گیاهی در این منطقه بسیار اندک است.

نتیجه گیری

تحقیقات نشان می‌دهد که بخش جبالبارز شمالی از نظر گسترش و پراکندگی گیاهان دارویی و فرآورده‌های فرعی بسیار غنی و دارای ارزش اقتصادی زیادی است که با استفاده معقول و منطقی می‌توان به نحو شایسته‌ای از آن‌ها استفاده نمود. آویشن، پونه و درمنه مهمترین و پرکاربردترین گیاهان دارویی در بین مردم بخش جبالبارز شمالی می‌باشند که در درمان طیف وسیعی از بیماری‌های رایج کاربرد سنی دارند. این گیاهان دارویی به علت دارا بودن ترکیباتی چون کاروانول، تیمول، آرتمیزین و ترکیبات فنولی بصورت علمی و تخصصی اثربخشی و قدرت درمانی آن‌ها نیز ثابت شده‌است. انجام این پژوهش گامی مثبت در جهت شناخت هر چه بهتر گیاهان دارویی و نیز توانمندی‌های بخش جبالبارز شمالی در امر شناسایی گیاهان دارویی و فرآورده‌های جنبی آن‌ها جهت استفاده در صنایع تبدیلی است. همچنین در پی آن می‌توان تدابیری در جهت حفظ و احیای گونه‌های دارویی، برداشت اصولی، کارآفرینی و تجاری‌سازی اتخاذ نمود.

منابع

- Ebrahimigajoti, T., Nosrati, H., RazbanHaghighi, A., & Khanbabai, M. (2013). Studying biodiversity of plant associations in sutan-Chay Basin in Arasbaran, Northwest of Iran. *Agriculture & Forestry*. 591: 85-98.
- Schamin, J. H. J., Hennekens, SM., Chytry, M., & Rodwell, JS. (2009). Vegetation-plot data and databases in Europe: an overview *Preslia* 81: 173-185 ,
- Fahrig, L. (2003). Effects of habitat fragmentation on biodiversity. *Annual Review*.
- Davis P. H. (1965-1985). *Flora of Turkey*. Effects of habitat fragmentation on biodiversity. *Annual Review of University of Edinburg*. Vol: 1- 10.
- Nosrati, H., Mirtajeddini, S., Jahanshani M., & Razban-Haghighi A. (2017). Phytosociological study of Rabor region, Kerman, Iran. *Agriculture & Forestry* 63 (2) 49-58.
- Klimes, L. (2003). Life-forms and clonality of vascular plants along an altitudinal gradient in E Ladakh NW Himalayas. *Basic Applied Ecology*. 4: 317-328.
- Ghani, A., Azizi, M., Hassanzadeh-Khayyat., & M, Pahlavanpour. (2008). Essential Oil Composition of *Achillea eriophora*, *A. nobilis*, *A. biebersteinii* and *A. wilhelmsii* from Iran, *Jeobp*, 11 (5), 460 - 467.
- Al-Snafi, A., (2014). The Pharmacological Importance and Chemical Constituents of *Arctium Lappa*. *A Review, International Journal for Pharmaceutical Research Scholars (IJPRS)*, 3,1:663-670.

چکیده

استفاده از گیاهان دارویی برای درمان با تاریخ زندگی بشر همزمان بوده است. کشور ایران به ویژه استان کرمان از لحاظ آب و هوایی، موقعیت جغرافیایی و تنوع گیاهی فراوان و زمینه رشد گیاهان دارویی، یکی از بهترین مناطق جهان جهت تولید گیاهان دارویی محسوب می‌شود. هدف از این مطالعه معرفی تعدادی از گونه‌های دارویی بخش جبالبارز شمالی استان کرمان و شناخت قابلیت‌های موجود در زمینه گیاهان دارویی بخش جبالبارز شمالی به منظور دقت و توجه در امر برنامه‌ریزی‌های اجرایی و اولویت‌های تحقیقاتی می‌باشد. بخش جبالبارز شمالی در استان کرمان از پوشش گیاهی متنوعی برخوردار است. این تحقیق خلاصه‌های است از نتایج تحقیقات گیاهان دارویی استان که طی آن با جمع‌آوری آمار و اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای گیاهان دارویی ارائه می‌گردد.

مقدمه

ایران دارای یکی از غنی‌ترین فلورهای دنیا می‌باشد. باتوجه به اینکه درصد قابل توجهی از گونه‌های گیاهی ایران را گیاهان دارویی تشکیل می‌دهند، یکی از اولین و عمیق‌ترین روابط انسان با محیط، استفاده از ارزش‌های دارویی گیاهان برای رفع نیازمندی‌های خود می‌باشد (Ahmad *et al.*, 2015). امروزه به دلیل عوارض جانبی ناشی از استفاده داروهای شیمیایی، رویکرد مردم به استفاده از داروهای گیاهی افزایش یافته است (احمدیوسفی و امیری نژاد، ۱۳۹۸) به طوری که آثار دارویی و موارد استفاده از آن بر هیچکس پوشیده نیست (Al-Snafi, 2014; Ahmad *et al.*, 2015; El-Darier *et al.*, 2016; Hosseinzadeh *et al.*, 2019). جایگاه استفاده از گیاهان دارویی در باور و فرهنگ مردم و گرایش روزافزون جهانی به استفاده از ترکیبات طبیعی از جمله نقاط قوت و فرصت‌های پیشروی زمینه گیاهان دارویی می‌باشد، و آمارهای ارائه شده از سوی کشورهای پیشرفته نیز مؤید این نکته است که درصد قابل توجهی از داروهای عرضه شده در این کشورها منشأ دارویی دارند (Alrekabi1and Hamad., 2018; Chakradhari *et al.*, 2019). براساس گزارش سفیدکن (۱۳۸۷) حدود ۶۶ هزار هکتار از اراضی کشاورزی کشور به کشت گیاهان دارویی اختصاص دارد و بیشترین اقلام صادراتی گیاهان دارویی، از عرصه منابع طبیعی جمع‌آوری می‌شوند. برنامه‌ریزی اصولی برای توسعه فعالیت‌ها در بخش گیاهان دارویی، نیازمند بررسی دقیق وضعیت موجود، شناخت کافی پتانسیل‌های موجود در عرصه‌های زراعی و منابع طبیعی به عنوان خاستگاه اصلی گونه‌های بومی کشور و همچنین شناخت صحیح محدودیت‌ها و چالش‌ها است هدف از این تحقیق، شناخت برخی گیاهان دارویی عرصه‌های مرتعی منطقه جبالبارز شمالی استان کرمان بوده تا بتوان اطلاعات پایه‌ای مهمی در اختیار محققان قرارداد و آگاهی استفاده از گیاهان سنتی در مناطق مختلف امکان یافتن داروهای جدید برای برخی از

مواد و روش‌ها

در این مطالعه مروری در پایگاه‌های اطلاعاتی اسکوپوس (Scopus)، آی‌اس‌آی (ISI)، پابمد (Pubmed)، ساینس دایرکت (Science direct)، گوگل اسکالر (Google scholar)، مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، مگیران (Magiran) و ایران مدکس (Iran madex)، بدون محدودیت زمانی تا سال ۲۰۲۱ با استفاده از کلیدواژه‌های دربردارنده عناوین گیاهان دارویی به همراه خواص دارویی، فرم زیستی، اندام مورد استفاده، دوره زندگی و کورتیپ در پایگاه‌های اطلاعاتی جست‌وجو شد و مقالاتی که به دو زبان فارسی و انگلیسی بودند، ابتدا چکیده مقالات، مورد مطالعه قرار گرفتند و سپس مقالاتی که از نظر موضوعی مرتبط با عنوان و اهداف پژوهش بودند انتخاب شدند. مقالات برگزیده به طور کامل مورد مطالعه قرار گرفتند.